

”Minulla ei ole minkäänlaista kaikupohjaa siihen”

Hälytystehtäviä hoitavat poliisit tarvitsevat koulutusta perheväkivaltatehtäviin maahanmuuttajaperheissä

MARIANNE MELA & JOHANNA AAPAKALLIO & JARMO HOUTSONEN

Lähestyipä ammattilaisten puuttumista lähisuhdeväkivaltaan mistä suunnasta hyvänsä, kaikki tiet näyttävät johtavan koulutuksellisiin tarpeisiin. Havainto ei ole yllättävä, sillä tuoreen tutkimuksenkin mukaan monet poliisit ja sosiaali- ja terveysalalla työskentelevät ovat saaneet vähän tai eivät juuri ollenkaan koulutusta lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseen (Niklander ym. 2019). Vaikka esimerkiksi Poliisiammattikorkeakoulussa lähisuhdeväkivaltakoulutus on kehittynyt valtavasti viimeisten vuosien aikana, suuri osa asiakastyötä tekevästä poliiseista on valmistunut aikana, jolloin lähisuhdeväkivaltaa sivuttiin vain kaapeasti perustutkinto-opinnoissa.

Poliisiammattikorkeakoulu ja THL ovat mukana kolmevuotisessa IMPRODOVA¹ tutkimus- ja innovaatiohankkeessa, jossa tarkastellaan kahdeksan EU-maan viranomaisten ja muiden ammattilaisten puuttumista lähisuhdeväkivaltaan. Suomen osalta tutkimukseen on haastateltu yhteensä 35 poliisin, terveydenhuollon, sosiaalityön ja järjestökentän ammattilaista. Tutkimuksessa on tarkasteltu, kuinka ammattikäytännöt, tarjolla oleva koulutus, sosiaaliset ja psykologiset tekijät sekä ammatillisen yhteistyön tavat ja rakenteet tukevat tai estävät lähisuhdeväkivaltaan puuttumista.

Monet IMPRODOVA-tutkimuksen haastattelemat poliisit kertoivat haasteista, joita liittyi eri-

tyisesti niihin perheväkivaltatehtäviin, joissa osapuolet olivat maahanmuuttajataustaisia tai joissa oli mahdollisesti kyse yhteisöllisestä väkivallasta. Haasteita aiheuttivat esimerkiksi epäselvät toimintamallit, kokemukset riittämättömyydestä sekä huoli oman toiminnan vaikutuksista uhrin turvallisuuden heikkenemiseen.

Haastateltavien mukaan kotihälytyksillä perheen tilanteen selvittelyä ja uhrin kanssa tapahtuvaa luottamuksen rakentamista edesauttoivat oma elämäkokemus ja kyky asettua toisen asemaan. Jos väkivallan osapuolten kulttuurin ja elämäntarvojen ajateltiin olevan itselleen liian tuntemattomia, eivät poliisit kuitenkaan kokeneet aina löytävänsä asiakaskohtamisessa tarttumapintaa asioihin, jotka olisivat voineet toimia avaimina toisen mieleen, kuten eräs pitkän uran hälytystehtävissä tehnyt poliisi kertoi:

Kun se oma kulttuurintuntemus on kehno (...) niin en pysty asettumaan niin hyvin heidän asemaansa, kun minulla ei ole minkäänlaista kaikupohjaa siihen, mikälaista se elämä on ollut heillä 40 vuotta. (...) Voin ainoastaan kertoa, että täällä Suomessa olet oikeutettu tällaisiin, näin sinun kuuluisi saada tehdä tai sinä voit tehdä tämän asian näin. Mutta tiedän, että se ei tule menemään perille. (...) Se on asia johon minun voimavarat [ei riitä], johon minulla ei ole keinoja.²

² Lainaukset ovat IMPRODOVA-tutkimuksen haastatelluaineistosta.

¹ IMPRODOVA - Improving Frontline Responses to High Impact Domestic Violence. IMPRODOVA on Euroopan unionin Horisontti 2020 -ohjelmasta rahoitettu tutkimus- ja innovaatioprojekti (sopimusnumero 78054).

Yhteisöllisen väkivallan dynamiikka voi hämmentää

Loisto Settlementti ry:n Sopu-tyo on tehnyt kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisevää työtä pääkaupunkiseudulla jo vuodesta 2012. Kunniaan liittyvä väkivalta on osa lähisuhdeväkivaltaa, mutta sen yhteisöllisyys sekä tiettyjen sosiaalisten ja moraalisten normien puolustaminen tekee motiivista hankalasti tunnistettavan. Yhteisöllisyys ei tässä kontekstissa tarkoita sitä, että koko yhteisö harjoittaisi väkivaltaa vaan sitä, että tekijöitä tai tekoa hiljaisesti hyväksyviä saattaa olla useampia esimerkiksi perhepiirissä. Loisto Settlementin kunniakäsitukseen ja konflikteihin liittyvän työn yksikkö, johon kuuluvat Sopu-työ ja Bahar-hanke, auttaa väkivallan uhreja ja tekijöitä. Väkivallan tekijöiden kanssa työskennellään aina uhrin tai uhrien luvalla ja poliisin kanssa tehtävän riskiarvioinnin jälkeen. Usein uhrin haluavat säilyttää kontaktinsa perheisiinsä ja läheisiinsä, minkä takia työskentely myös uhkaajatahojen kanssa on tärkeää.

Yhteisöllisessä väkivallassa motiivina on sosiaalisten ja moraalisten normien säilyttäminen, jota pidetään tärkeänä nimenomaisessa yhteisössä tai ryhmässä (Ermers, 2018). Usein tekijä vetoaa kunniaan ja maineeseen ja niiden säilyttämiseen. Ajoittain tämä voi hämmentää viranomaisia, jos ”kunnian” tai ”maineen” merkitys jää abstraktiksi ja vaikeasti tunnistettavaksi. Uhri tai tekijäkään eivät aina osaa selittää väkivallan perimmäisiä syitä tyhjentävästi. Jotta väkivaltaan voidaan puuttua riittävän tehokkaasti, tulee viranomaisen kuitenkin pyrkiä tunnistamaan väkivallan motiivit. Motiivin tunnistaminen auttaa väkivallan ennaltaehkäisyssä mutta ehkäisee myös sitä, ettei väkivallan syitä keskitytä etsimään pelkästään kulttuuri-, uskonto- tai etnisestä taustasta.

Sopu-työn asiantuntijat ovat henkilöitä, joille usein uskoudutaan perheenjäsenten uhkaavasta käytöksestä tai tekemästä väkivallasta, mutta myös tilanteista, kun poliisi on käynyt kotona. Sopu-työn asiantuntijat tunnistavat erilaisten kielijä ja kulttuuritaustojen vaikutuksen kohtaamistilanteiden hämmäntävyyteen. Sen lisäksi, että asiakas kohtaamiseen voi kulttuurierojen vuoksi liittyä tunteita yhteyden saavuttamisen vaikeudesta, myös eri kasvuympäristöjen ja kulttuurien muovaamat viestintätavat voivat olla vieraita asiakaskeuseen lähestymistapaan tottuneelle suomalaispoliisille. Paikallaolijat saattavat esimerkiksi ker-

toa tapahtumista, jotka poliisin mielestä eivät liity mitenkään itse tilanteeseen. Tämä saattaa näyttää poliisille yksinomaan pyrkimyksiltä johtaa keskustelua harhaan, mikäli hänellä ei ole tietoa erilaisten kulttuureiden tavoista kommunikoida.

Lähisuhdeväkivaltilanteet saattavat ajoittain olla monimutkaisia, sekavia ja vaikeita selvittää. Kuten valtaväestönkin keskuudessa myös maahanmuuttajaperheissä väkivaltilanteet saattavat olla sellaisia, ettei ole vain yhtä tekijää ja yhtä uhria, vaan monta tekijää ja monta uhria. Lähisuhdeväkivallan uhri voi pelätä, että tapahtumista kertominen poliisille vain pahentaa tilannetta tai ettei häntä uskota. Maahanmuuttajataustaisilla väkivallan uhreilla tällaiset pelot saattavat olla jopa moninkertaisesti lamaanuttavampia, koska luottamus poliisiin voi olla erittäin heikko ja väkivallan esille tuleminen voidaan pelätä vaikuttavan negatiivisesti oleskelulupaun sekä kansalaisuuden myöntämiseen. Voi myös olla, että uhri haluaa väkivallan loppuvan, mutta moninaisista syistä ei silti halua väkivallantekijälle rangaistusta.

”Kaadanko mä vaan bensaa liekkeihin”

Kun perheväkivalta tehtävä tuli osoitteeseen, jossa asukkaina oli maahanmuuttajaperhe, IMPRODOVA-tutkimukseen osallistuneet poliisit kertoivat saattaneensa pohtia, aiheuttiko heidän oma käytös naispuoleiselle uhrille lisää ongelmia. Tällaisten epävarmuutta aiheuttavien tekijöiden torjumiseksi mahdollisuuksia saada koulutusta kulttuurien tuntemisesta pidettiin hyvänä:

Ehkä se kulttuurin tuntemus siinä mielessä [olisi hyvä lisä], että jos on sellainen kulttuuritausta että ne ihmiset on voimakkaasti siihen kulttuuriin päin, esimerkiksi nainen puhuu vain naiselle tai että se on heidän kulttuurissaan hyvin loukkaavaa jos mä mene puhumaan sille naiselle ja nainen puhuu minulle jostain, mikä aiheuttaa se, että se mies joutuu syytteen vaaraan. Niin aiheutanko minä siinä huomattavaa kärsimystä sille naiselle tulevaisuudessa esimerkiksi tulevan perheväkivallan suhteen. Tai sitten kunniaväkivallan suhteen tai että se lähipiiri alkaa halveksua sitä sen takia että se on mennyt miehelle kertomaan perheen sisäisistä asioista. Niin siihen ehkä kaipaisin semmoista lisävarmistusta (...). Kaadanko mä vaan bensaa liekkeihin.

Sopu-työn kokemusten mukaan olisi suositeltavaa, että naispoliisi puhuttaisi naispuolista uhria, mutta tämä ei aina ole mahdollista. Uhrin puhuttaminen ei kuitenkaan saa jäädä tekemättä sukupuolirikosten takia, vaan viranomaisen on aina viranomaisen, joka tulee nähdä sukupuolet-

tomana toimijana. Kun uhan ja väkivaltatilanteen selvittäminen on lähtenyt käyntiin, voidaan myöhemmin tilanteen mukaan harkita, kenen kanssa uhrin on luontevinta työskennellä.

Tulkkauskäytäntöjen vaihtelevuus

Myös kieliongelmat aiheuttavat vaikeuksia kotihälytystehtävien yhteydessä. IMPRODOVA-tutkimuksen haastatteluihin osallistuneilla poliiseilla ei ollut selvää ohjeistusta tai toimintamallia siihen, kuinka tulkkaus voitaisiin keskellä yötä kotihälytyksen yhteydessä järjestää. Tämän vuoksi tulkkauskäytännöt vaihtelivat elekielestä esimerkiksi uhrin tuttavaan, joka tarjoutui tulkkamaan uhria. Toisella tutkimukseen osallistuneella poliisilaitoksella oli käytössään yksi puhelin, johon oli asennettu tulkkisovellus. Puhelinta säilytettiin poliisilaitoksella, joten tulkkisovelluksen käyttö edellytti, että tulkkausta vaativalle kotihälytykselle puhelin tuli erikseen hakea poliisilaitokselta. Tulkkauspalveluiden käytön ei kuitenkaan koettu ratkaisevan kohtaamattomuuden ongelmaa:

Sillä [tulkkauksella] me saataisiin ne faktat paperille. Mutta kohtaaminen jäisi ontoksi. Se olisi sitä, että poliisi sanoo ja poliisi käskää, mutta ei mentäisi siihen, että miltä sinusta tuntuu -tyyppiseen oikeastaan ollenkaan.

Monesti kotihälytystilanteissa joku paikallaolijoista saattaa ilmoittautua vapaaehtoiseksi tulkkiksi. Se voi kuitenkin vaarantaa mahdollisen uhrin oikeusturvan, koska tulkin puolueettomuutta ja osaamista ei voida varmistaa. Uhri ei myöskään välttämättä uskalla kertoa totuutta tapahtumisista, jos paikalla on mahdollinen uhkaaja tai uhkaajat, ja tulkkina sukulainen. Tällöin uhri voi joutua jo tulkkaustilanteessa uhkailun kohteeksi. Myös tulkki voi joutua painostuksen kohteeksi. Oikeusturvan kannalta olisi äärimmäisen tärkeää, että jokainen poliisilaitos sopii tulkkauskäytännöistä etukäteen ja mahdollistaa hälytystehtäviä hoitaville poliiseille luotettavan ja toimivan tulkkaustyökalun.

Myös kunniaan liittyvän väkivaltaan puuttuminen edellyttää monialaista yhteistyötä

Tehokas puuttuminen lähisuhdeväkivaltaan edellyttää poliisin ja muiden toimijoiden yhteistyötä ja

riittävää muiden toimijoiden roolin ja vastuualueiden tuntemista. Poliisin ja muiden viranomaisten yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää riskinarvioinnissa, erilaisten väkivallan muotojen ennaltaehkäisyssä ja uhrin turvallisuuden vahvistamisessa. Kun väkivallan motiivin epäillään liittyvän moraalisten ja sosiaalisten normien säilyttämiseen, väkivallan tekijöitä voi olla useita ja tulla paitsi uhrin lähipiiristä myös kauempaa. Tällaisissa tilanteissa kotihälytystilanteessa olisi poliisilla oltava konkreettisia työkaluja, toimintamalleja ja osaamista, jotta uhri ja tekijä saavat poliisilta riittävän perusteellista palvelua ja että uhan laajuus sekä erilaiset väkivallan muodot osataan tunnistaa. Hyvä esimerkki konkreettisesta työkalusta on kyselypatteristo, jonka Helsingin ennalta estävä toiminto yhdessä Sopu-työn ja Poliisiammattikoulun kanssa on kehittänyt kunniaan liittyvän väkivallan tutkinnan helpottamiseksi ja poliisin tueksi. Patteriston odotetaan tulevan käytettäväksi jokaisessa poliisilaitoksessa.

Poliisit joutuvat jatkuvasti punnitsemaan vastuukysymyksiä (Bayley & Bittner, 1984). Ollessaan jatkuvasti kriittisen tarkastelun kohteena vastuukysymyksiin liittyvien riskien välttelystä voi tulla osa toimintakulttuuria. Halu välttää ylilyönnejä ja tarpeetonta puuttumista ihmisten perusoikeuksiin voi johtaa siihen, että epäselviin lähisuhdeväkivaltatapauksiin, joissa fyysistä väkivaltaa peitellään, jätetään puuttumatta. Kyse ei ole tällöin yksilöiden välinpitämättömyydestä, vaan epätietoisuudesta sitä kohtaan, mihin laki antaa poliisille valtuudet puuttua. Tätä taustaa vasten moniammatillisen yhteistyön merkitys korostuu, koska uhrien avun piiriin pääseminen ei saa olla kiinni poliisin toimivaltakysymyksistä: apua tulee tarjota jokaiselle potentiaaliselle väkivallan uhrille riippumatta siitä, eteneekö asia rikosprosessiin tai haluaako uhri ylipäättään kertoa tapahtumista poliisille. Voi olla, että uhri on halukas ottamaan apua vastaan järjestöltä, mutta ei poliisilta – ainaakaan heti aluksi.

Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseen on tulossa koulutusta

Maahanmuuttajaperheitä on Suomessa monista eri taustoista ja lähisuhdeväkivallan syyt ja muotoja voi olla monenlaisia. Jokainen eri kieli- tai etniseen vähemmistöön kuuluva henkilö ei tietenkään harjoita kunniaan liittyvää väkivaltaa. Yhtei-

söllistä väkivaltaa voi esiintyä myös valtaväestön keskuudessa. Yhteisöön liittyvät kysymykset voivat tulla esiin, kun perheen tai yhteisön kolmas tai useampi osapuoli vähättelee väkivaltaa, tukee väkivallan tekijää, kannustaa väkivaltaan tai syyllistää ja manipuloi uhria. Esimerkiksi kouluväkivallassa-kin voi esiintyä yhteisöllisen väkivallan elementtejä, kun uhria suljetaan ulos luokkayhteisöstä, häneen kohdistetaan henkistä tai fyysistä väkivaltaa ja muu luokkayhteisö hyväksyy toiminnan, vaikkapa vain hiljaisesti. Väkivallan eri muotojen tunnistaminen ja uhrin tuen tarpeen kartoittaminen onkin tehtävä jokaisessa tapauksessa yksilöllisesti.

Poliisiammattikorkeakoulussa toteutui keväällä 2021 Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistaminen ja puuttuminen -täydennyskoulutus. Koulutuksen tavoitteena on syventää poliisien osaamista sosiaalisten ja moraalisten normien merkityksestä, joka ilmenee kunniaan liittyvänä ja yhteisöllisenä väkivaltana. Koulutuskokonaisuus antaa konkreettisia työkaluja uhrien ja tekijöiden kohtaamiseen nimenomaan kotihälytystilanteissa, joissa kyse on lähisuhdeväkivallasta.

KIRJALLISUUS

- Bayley, David H. & Bittner, Egon (1984) Learning the skills of policing. *Law & Contemporary Problems*, 36 (4), 35–59.
- Ermers, Robert (2018) Honor Related Violence. A New Social Psychological Perspective. London. Routledge.

Koulutuksen on kehittänyt Sopu-työn Johanna Aapakallio yhdessä Poliisiammattikorkeakoulun kanssa, ja sen on tarkoitus vastata kenttäpoliisien tarpeisiin valtakunnallisesti. Koulutuksen kehittämisessä on otettu huomioon edellä kuvattujen kaltaisia tilanteita, joissa eri kieli- ja kulttuuriryhmiä tulevien asiakkaiden oikeanlainen kohtaaminen ja auttaminen korostuvat. Koulutuksen on tarkoitus tukea poliisien työtä konkreettisesti. Syksyllä järjestetään seuraava koulutus.

Kotihälytystilanteet voivat eskaloitua nopeasti, mutta on myös tyypillistä, että kotihälytystilanteissa uhri ja tekijä voivat pyrkiä peittelemään tapahtunutta. Mitä paremmin poliisi tuntee osavansa ja hallitsevansa tilannetta, sen ammattimaisemmin hän pystyy kohtaamaan asiakkaita. Ymmärrys lähisuhdeväkivallasta ja ymmärrys yhteisöllisestä väkivallasta osana lähisuhdeväkivaltailmiötä, työn tueksi kehitetyt kysymyspatteristot ja toimivat tulkkaustyökalut ja -käytännöt vahvistavat kotihälytystilanteissa poliisin oikeusturvaa ja työn laatua, mutta ennen kaikkea myös uhrien turvallisuutta.

- Niklander, Elisa & Notko, Marianne & Husso, Marita (2019) Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen ja ammattilaisten koulutus sosiaali- ja terveydenhuollossa ja poliisissa: EPRAS-hankkeen arviointi. Raportti 13/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.